

Dr Filip Ciepty

Ogólnopolski Zjazd Katedr Prawa Karnego

Szklarska Poręba, 25-26 września 2008 r.

» SPRAWOZDANIA » » »

W dniach 25-26 września 2008 r., w sali konferencyjnej hotelu Bornit w Szklarskiej Porębie odbyły się obrady Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr Prawa Karnego, zorganizowanego przez Katedrę Prawa Materialnego Uniwersytetu Wrocławskiego. Zjazd poświęcono zagadnieniu populizmu penalnego. W spotkaniu uczestniczyło ponad stu trzydziestu pracowników i doktorantów katedr zajmujących się naukami penalnymi z ośrodków naukowych z całej Polski. Do uczestników dołączył Minister Sprawiedliwości prof. dr hab. Zbigniew Cwiakalski. W imieniu organizatorów gości powitała prof. dr hab. Zofia Sienkiewicz. Minutą ciszy uczczono zmarłych w ostatnim czasie profesorów prawa karnego Oktawię Górniok i Bogusława Janiszewskiego. Do słów powitania dołączyli się rektor oraz dziekan Wydziału Prawa Uniwersytetu Wrocławskiego. Uczestnikom wręczono program obrad, kopie referatów oraz materiały okolicznościowe i promocyjne.

Pierwszej sesji przewodniczył prof. dr hab. Andrzej Szwarz z Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu, który podkreślił, że zjawisko populizmu penalnego jest problemem niezwykle aktualnym i doniosłym w Polsce i poza jej granicami, a grono specjalistów z

prawa karnego jest nie tylko kompetentne, ale i zobowiązane, aby do tego problemu się w sposób fachowy odnieść. Jako pierwszy referat zaprezentował dr Wojciech Zalewski z Uniwersytetu Gdańskiego rozwijając temat „Populizm penalny – próba zdefiniowania zjawiska”. Autor przedstawił znaczenie pojęcia populizmu oraz historię tego zjawiska, najpierw w aspekcie politologicznym, a następnie prawnokarnym, wskazując głównie na doświadczenia anglosaskie. Jako czynniki sprzyjające populizmowi penalnemu wymienił działalność mediów, polityzację przestępstwa oraz wykorzystywanie lęków społecznych. Do czynników hamujących zjawisko populizmu zaliczył obowiązujący system prawa międzynarodowego i ponadnarodowego (konwencje Rady Europy, akty UE, orzecznictwo Trybunałów Strasburskiego i Luksemburskiego), zjawisko globalizacji, wzmacnianie pozycji jednostki wobec władzy państwowej, docenianie roli specjalistów.

Jako drugi wystąpił prof. dr hab. Tomasz Kaczmarek z Uniwersytetu Wrocławskiego z referatem nt. „Racjonalny ustawodawca wobec opinii społecznej a populizm penalny”. Autor starał się wykazać, że proces tworzenia

i stosowania prawa może stanowić zarówno bodziec cywilizacyjnego rozwoju społeczeństwa, ale także może ów rozwój niweczyć. Nazbyt szeroko zakrojona penalizacja życia społecznego i nadmiernie represyjna polityka kryminalna prowadzi do odsuwania kreatywnych sposobów sterowania zjawiskami społecznymi, a w dalszej kolejności osłabienia aktywności społecznej. Prelegent przekonywał, iż idea populizmu penalnego dochodzi do głosu równoległe z osłabieniem władzy państwowej, odwołuje się do ludzkich lęków i poczucia zagrożenia oraz potocznego rozumienia działania prawa, opiera się na arbitralnym przekonaniu, że surowość karania jest skutecznym sposobem ograniczania przestępczości. Charakterystyczne dla populizmu jest, że to publiczna wiedza, a nie naukowy opis określają rzeczywistość. Powołując się na wyniki szeregu badań empirycznych autor wskazał, że podważają one utrwalony stereotyp, iż społeczeństwo domaga się surowszych kar, a zatem domniemana opinia społeczna stanowi jedynie *alibi* konserwatywnej polityki społecznej konkretnych ugrupowań politycznych.

Prof. dr hab. Marian Filar z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu przedstawił referat nt. „Rola mediów w kreowaniu zagrożeń i sprzyjaniu populizmowi”. Prelegent zarysował *modus operandi* „technologii straszenia” opinii publicznej niebezpieczeństwem płynącym z popełnienia niektórych przestępstw, a następnie w atmosferze wzrastającego dla nich potępienia dynamicznego promowania zmian legislacyjnych w kierunku zaostrzenia odpowiedzialności karnej. Najpierw wybiera się dobro prawne szczególnie wrażliwe z punktu widzenia jego ochrony w opinii publicznej, np.

„nasze dzieci” w aspekcie ochrony przed pedofilami. Następnie nagłaśnia się indywidualny przypadek takiego przestępstwa, eksponując jego grozę i sugerując, że aktualna ochrona jest niewystarczająca i trzeba ją zaostrzyć. Z kolei wkraczają politycy występujący jako obrońcy „naszych dzieci” i w tej atmosferze parlament szybko wprowadza zmiany legislacyjne pod presją mediów i opinii publicznej. Prof. Filar wysunął propozycję uchwalenia apelu do mediów i polityków w sprawie przeciwdziałania populizmowi penalnemu.

Po przerwie odbyła się dyskusja, którą moderował prof. dr hab. Leszek Kubicki z Wyższej Szkoły Przedsiębiorczości i Zarządzania im. Leona Koźmińskiego w Warszawie. Prof. dr hab. Monika Płatek z Uniwersytetu Warszawskiego zwróciła uwagę, że populizm penalny, nie jest przyczyną, ale efektem procesu politycznego i dotyczy etapu tworzenia i stosowania prawa. Prof. dr hab. Tadeusz Bojarski z Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie wskazał na obecność wątków populistycznych w debatach dotyczących odpowiedzialności karnej nieletnich. Prof. dr hab. Ryszard Dębski z Uniwersytetu Łódzkiego podkreślił różnice w odmianach populizmu penalnego występującego w państwach o ustabilizowanych systemach politycznych i w warunkach młodej polskiej demokracji. Prof. dr hab. Jan Skupiński z Polskiej Akademii Nauk zachęcił zgromadzonych, aby nie tylko pogłębiali badania nad problemem populizmu i wskazywali adekwatne rozwiązania, ale co równie ważne wychodzili z tymi rozwiązaniami szeroko na zewnątrz do polityków i opinii publicznej, także przez artykuły publicystyczne i popularno-naukowe. Według prof.

dr hab. Krzysztofa Krajewskiego z Uniwersytetu Jagiellońskiego źródłem współczesnego populizmu penalnego jest nierealistyczna chęć zapewnienia sobie przez dzisiejszego załęknionego człowieka totalnego bezpieczeństwa, zwłaszcza w sytuacji bombardowania przez media wiedzą o zagrożeniach, mimo że szansa, że sami zostaną tymi zagrożeniami dotknięci jest relatywnie niewielka. Prof. dr hab. Janina Błachut z Uniwersytetu Jagiellońskiego rozwinęła wątek problemu polityzacji przestępczości, w szczególności medialnego wykorzystywania przez polityków informacji o przestępczości. Problem ten podjęła również prof. dr hab. Irena Rzeplińska Uniwersytetu Warszawskiego i Polskiej Akademii Nauk, koncentrując się na obszarze kampanii wyborczych i postulując wprowadzenie instrumentów modelu sprawiedliwości naprawczej. Dr hab. Piotr Stępnia z Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu postawił pytanie o różnice populizmu penalnego w Stanach Zjednoczonych, Europie Zachodniej i Polsce. Dr Barbara Stańdo-Kawecka z Uniwersytetu Jagiellońskiego podjęła zagadnienie wpływu populizmu penalnego na wielkość populacji więziennej w Stanach Zjednoczonych i Europie. Prof. dr hab. Mirosława Melezini z Uniwersytetu w Białymstoku kontynuowała wątek populizmu występującego na etapie tworzenia i stosowania prawa. Minister Sprawiedliwości prof. dr hab. Zbigniew Cwiągalski wskazał na obecność dwóch opcji: pracownika naukowego, który krytykuje rządzących oraz członka ekipy rządowej, który boryka się z trudnościami w tworzeniu prawa i relacjach z mediami. Prof. dr hab. Andrzej Marek z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu

zaprzeczył tezie, że postawy populistyczne narastają w środowisku sędziowskim i stwierdził, że populizm penalny w Polsce nie tyle jest odpowiedzią na lęk przed przestępczością, ale instrumentem sięgania po władzę polityczną. Prof. dr hab. Andrzej Adamski z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu zwrócił się do Ministra Sprawiedliwości z apelem o większą dbałość merytoryczną w procesie przygotowywania projektów aktów prawnych.

Drugiego dnia obradom przewodniczył prof. dr hab. Tadeusz Bojarski. Jako pierwszy zabrał głos prof. dr hab. Andrzej Marek, wygłaszając referat nt. „Niepowodzenia prób kompleksowej nowelizacji kodeksu karnego jako efekt sporu pomiędzy populizmem a racjonalizmem”. Prelegent przedstawił potrzebę i nieudane próby kompleksowej nowelizacji kodeksu karnego podejmowane w latach 2000-2007 oraz szereg nowelizacji częściowych, których łącznie uchwalono kilkanaście, wskazując na ich różnorodny cel i charakter (dostosowanie polskiego prawa do wymagań konwencyjnych, reakcja na nowe zjawiska w obszarze przestępczości, wywołanie efektu politycznego).

Prof. dr hab. Włodzimierz Wróbel z Uniwersytetu Jagiellońskiego zaprezentował referat pt. „Czy powrót do racjonalizmu? Projekty nowelizacji kodeksu karnego w perspektywie zmian dokonanych w prawie karnym w latach 2005-2007”. Autor zauważył, że populizmu penalnego nie można łatwo przeciwstawiać racjonalizmowi w stanowieniu prawa, gdyż populizm w świetle własnych założeń też jest racjonalny, stawia przed sobą jedynie odmienne cele. Wskazał także na problem tworzenia „ustawodawstwa emocjonalnego”, nakierowanego na wywołanie satysfakcji emocjonalno-moralnej

po stronie odbiorców. Podkreślił jednocześnie, że sama doktryna prawa karnego podaje argumenty dla populizmu, np. odwoływanie się do ocen społecznych. Prelegent przeanalizował kilka ostatnich nowelizacji i projektów nowelizacji kodeksu karnego oceniając je pod kątem populistycznej motywacji wprowadzenia ich do porządku prawnego (m.in. ustawodawstwo antychuligańskie i antypedofilskie).

Dyskusję zwieńczającą obrady Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr Prawa Karnego w Szklarskiej Porębie moderowała prof. dr hab. Mirosława Melezini. Prof. dr hab. Stefan Leleńtal z Uniwersytetu Łódzkiego wskazał na przykłady populizmu penalnego, które pojawiły się bezpośrednio po uchwaleniu kodeksu karnego z 1997 r., odniósł się także krytycznie do najnowszej propozycji rządowej wprowadzenia tzw. „chemicznej kastracji” pedofilów. Prof. dr hab. Monika Płatek stwierdziła, że referenci krytykując populizm penalny zbyt mało miejsca poświęcili racjonalizmowi stanowienia prawa, a zwłaszcza potrzebie „dejurydyzacji” dziedziny prawa karnego. Dr Agnieszka Pilch z Uniwersytetu Jagiellońskiego sprzeciwiła się tezie, iż media mają istotny wpływ na postawy punitywne sędziów, natomiast zwróciła uwagę na naciski władz na prokuratorów w przedmiocie stosowania tymczasowego aresztowania. Prof. dr hab. Witold Kulesza z Uniwersytetu Łódzkiego odniósł się do przepisu art. 132a kk (przestępstwo pomówienia Narodu Polskiego), uznanego przez Trybunał Konstytucyjny za niezgodny z Konstytucją RP, jako do jednego z przykładów populizmu penalnego, po czym wskazał na potrzebę utrzymania karalności przestępstwa określanego mianem „kłamstwa oświęcimskiego”. Prof. dr hab. Wojciech Cieślak z Uniwersytetu Gdań-

skiego wyraził opinię, że zjawiska populizmu penalnego w aktualnych warunkach uprawiania polityki niestety nie można powstrzymać. Prof. dr hab. Jakubowska-Hara z Polskiej Akademii Nauk podjęła zagadnienie racjonalnego stosowania grzywny jako alternatywy dla krótkoterminowej kary pozbawienia wolności. Prof. dr hab. Krzysztof Krajewski podał przykłady populizmu penalnego obecne jeszcze w okresie PRL-u, a także wezwał obecnych do gromadzenia rzetelnej, pogłębionej wiedzy empirycznej na temat zjawiska przestępczości i funkcjonowania prawa karnego w praktyce w celu podjęcia efektywnego dyskursu z reprezentantami populizmu penalnego. Prof. Krajewski zwrócił się także do reprezentantów środowiska naukowego z apelem, aby w swoich badaniach nie akcentowali funkcji sprawiedliwościowej prawa karnego, gdyż według niego argumenty odwołujące się do racjonalizacji sprawiedliwościowej są bardzo trudne do polemiki i utrudniają budowanie racjonalnego prawa karnego. Prof. dr hab. Marian Filar zwrócił uwagę, że prawo karne jest racjonalne wówczas, jeżeli jest skutecznym środkiem kontroli przestępczości, aczkolwiek kryterium to ma swoje ograniczenie, a są nim podstawowe standardy zachowań obowiązujące w danej społeczności. Wezwał także do posługiwania się skuteczniejszymi metodami komunikacji z opinią publiczną.

Należy nadmienić, iż uczestnicy Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr Prawa Karnego podjęli uchwałę wyrażającą zaniepokojenie narastającym zjawiskiem populizmu penalnego, nawołującą o racjonalność w tworzeniu i stosowaniu prawa karnego. Uchwałę poparli wszyscy uczestnicy za wyjątkiem jednej osoby, która wstrzymała się od głosu.